

خودارزیابی درس پنجم «اختیارات شاعری (۱) زبانی»

۱ مصوت بلند «ی» در چه صورت همیشه کوتاه و مصوت بلند «و» در چه صورت همیشه بلند تلفظ می شود؟

اگر مصوت بلند «ی» در میان واژگان ساده یا کلمه با پسوند و پیشوند یا ضمائر پیوسته بیاید، همواره کوتاه تلفظ می شود؛ مثل: بیا، قیامت، دلداری اش و | مصوت بلند «و» نیز، در واژگان تک هجایی از جمله مو، رو، کو و ... هرگز کوتاه تلفظ نمی شود؛ واژه «سو» از این قاعده مستثنی است.

۲ تقطیع مثال های زیر، به صورتی که بین کمانک تقطیع شده است، با کدام اختیارات شاعری مطابقت دارد؟

آهوی دشت (U--U-)	ساقی ما (-UU-)	جادویی (-U-)
بهانه (--U)	سوی من (-UU)	درخت دوستی (-U---U)
	شب و روز (U--U)	تو گفتی (---)

جادویی: اختیار زبانی کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند «و» در هجای دوم

ساقی ما: اختیار زبانی کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند «ی»

آهوی دشت: اختیار زبانی کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند «و» در هجای دوم؛ و اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (کسره اضافه) در هجای سوم

درخت دوستی: اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (کسره اضافه) در پایان هجای سوم

سوی من: اختیار زبانی کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند در پایان واژه «سو»

بهانه: اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه در پایان کلمه

تو گفتی: اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه در پایان کلمه «تو»

شب و روز: اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه در واو عطف هجای دوم

۳- پس از تقطیع هجایی ابیات زیر، اختیارات شاعری زبانی به کار رفته در هر کدام را مشخص کنید.

الف) گفت: ای پسر این نه جای بازی است بشتاب که جای چاره سازی است نظامی

پایه های آوایی	گف تی (۱) پ س	رین (۲) ن ج ا ی	باز یست
	بش تا ب ک	ج ا ی چ ا ر	سا زیست
وزن	مستفعل	فاعلات	ف ع ل ن
نشانه های هجایی	U U --	U - U -	--

۱. اختیار زبانی حذف همزه در هجای دوم مصراع اول

۲. اختیار زبانی حذف همزه در هجای پنجم مصراع اول

ب) فریاد که در رهگذر آدم خاکی بس دانه فشانند و بسی دام تنیدند فروغی بسطامی

پایه های آوایی	فر یا د ک	در ره گ د	ر (۱) آ د م	خا کی
	بس دا ن ف	شان دن د ب	سی دام ت	نی دند
وزن	مستفعل	مستفعل	مستفعل	ف ع ل ن
نشانه های هجایی	- U --	- U --	- U --	--

۱. اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (کسره اضافه) در هجای نهم مصراع اول

پ) بر همه اهل جهان سید و سرور علی است در ره دین خدا، هادی و رهبر علی است قدسی مشهدی

پایه های آوایی	بر ه م اه	ل (۱) ج هان	سی ی د سر	ور ع لیست
	در ر ه دی	ن (۲) خ دا	ها دی (۳) ی ره	بر ع لیست
وزن	مفتعلن	فاعلن	مفتعلن	فاعلن
نشانه های هجایی	- U U -	- U -	- U U -	- U -

۱. اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه در هجای پنجم مصراع اول

۲. اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (کسره اضافه) در هجای پنجم

۳. اختیار زبانی کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند، هجای نهم

ت) ز دو دیده خون فشانم ز غمت شب جدایی چه کنم که هست اینها گل باغ آشنایی عراقی

پایه های آوایی	ز د دی د	خ ن ف شا نم	ز غ م ت ش	ب (۱) ج دا یی
	چ ک نم ک	ه س ت این ها	گ ل باغ	آ ش نایی
وزن	فعلات	فاعلاتن	فعلات	فاعلاتن
نشانه های هجایی	U - U U	- - U -	U - U U	- - U -

۱. اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (کسره اضافه) در هجای سیزدهم مصراع دوم

ث) تفرج کنان در هوا و هوس گذشتیم بر خاک بسیار کس سعدی

پاسخ خودارزیابی های علوم و فنون ادبی ۳ دوازدهم علوم انسانی نویسنده و تدوین کننده : عطاءالله روشنی

پایه های آوایی	ت فر رج	کُ نان در	هَ وا و(۱)	هَ وس
	گِ ذش تی	م بر خا	کِ بس یا	ر کس
وزن	فعولن	فعولن	فعولن	فعل
نشانه های هجایی	- - U	- - U	- U -	- U

۱. اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (واو عطف) در هجای نهم مصراع اول

(ج) من نمی گویم زبان کن یا به فکر سود باش ای ز فرصت بی خبر در هر چه هستی، زود باش **بیدل**

پایه های آوایی	من نِ می گو	یم ز بان کن	یا بِ فکِ ر(۱)	سو د باش
	ای زِ فرصت	بی خِ بر در	هر چِ هس تی	زود باش
وزن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلن
نشانه های هجایی	- - U -	- - U -	- - U -	- U -

۱. اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (کسره اضافه) در هجای دوازدهم مصراع اول

(چ) بیچارگی ورا چو دیدند در چاره گری زبان کشیدند **نظامی**

پایه های آوایی	بی چا رِ گی(۱)	ی(۲) وُ را چُ	دی دند
	در چا رِ گَ	ری ز بان کِ	شی دند
وزن	مستفعل	فاعلاتن	فعلن
نشانه های هجایی	U U - -	U - U -	- -

۱. اختیار زبانی کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند «ی» در هجای چهارم مصراع اول

۲. اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (کسره اضافه) در هجای پنجم مصراع اول .

* پایه های آوایی بیت به صورت «مفعول مفاعلهن فعولن» نیز قابل جداسازی است. این گونه جداسازی تغییری در کشش های هجایی یا اختیارات شاعری به وجود نمی آورد.

(ح) خلد گربه پاخاری آسان برآید چه سازم به خاری که در دل نشیند؟ **طیب اصفهانی**

پایه های آوایی	خَ لد گر	بِ پا خا	ری(۱) یا(۲) سان	بَ را(۲) رد
	چِ سا زم	بِ خا ری	کِ در دل	نِ شی ند
وزن	فعولن	فعولن	فعولن	فعولن
نشانه های هجایی	- - U	- - U	- U -	- - U

۱. اختیار زبانی کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند «ی» در هجای هفتم مصراع اول

۲. اختیار زبانی حذف همزه در هجای هشتم و یازدهم مصراع اول

(خ) همه برگ بودن همی ساختی به تدبیر رفتن نپرداختی **سعدی**

پایه های آوایی	هَ م(۱) بر	گ بودی	هَ می سا	خ تی
	بِ تد بی	ر رف تن	نَ پر دا	خ تی
وزن	فعولن	فعولن	فعولن	فعل
نشانه های هجایی	- - U	- - U	- U -	- U

۱. اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه پایان کلمه در هجای دوم مصراع اول

(د) آمد سوی کعبه سینه پر جوش چون کعبه نهاد حلقه در گوش **نظامی**

پایه های آوایی	آ مد سو(۱) ی	کَ بِ سی نِ	پر جوش
	چُن کَ بِ نَ	ها د حل قِ	در گوش
وزن	مستفعل	فاعلات	فَع لَن
نشانه های هجایی	U U _ _	U _ U _	_ _

۱. اختیار زبانی کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند در هجای سوم مصراع اول

وزن دیگر: مفعول مفاعله فعلون

(ذ) سوی چاره گشتم ز بیچارگی ندادم بدو سر به یکبارگی **فردوسی**

پایه های آوایی	سو(۱) ی(۲) چا	رِ گش تم	زِ بی چا	رِ گی
	نَ دا دم	بِ دو سر	بِ یک با	رِ گی
وزن	فَعولن	فَعولن	فَعولن	فَعَل
نشانه های هجایی	_ _ U	_ _ U	_ _ U	_ U

۱. اختیار زبانی کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند «و» در هجای نخست مصراع اول

۲. اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (کسره پایان کلمه) در هجای دوم مصراع اول

(ر) نکوهش مکن چرخ نیلوفری را برون کن ز سر باد و خیره سری را **ناصر خسرو**

پایه های آوایی	نِ کو هش	مَ کن چر	خِ نی لو	فَ ری را
	بُ رون کن	زِ سر با	دِ خِ رِ(۱)	سَ ری را
وزن	فَعولن	فَعولن	فَعولن	فَعولن
نشانه های هجایی	_ _ U	_ _ U	_ _ U	_ _ U

۱. اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (پایان کلمه) در هجای نهم مصراع دوم

